

DOI: 10.32347/2786-7269.2025.14.404-416

УДК329

д.політ.н., професор **Переґуда Є.В.**,
pereguda.iev@knuba.edu.ua, ORCID: 0000-0001-7561-7193,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ДЕМОКРАТИЧНИЙ НЕДОПОВОРТ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ ЧИ СПРОБА ЗАЗИРНУТИ У МАНІПУЛЯТИВНУ ДЕМОКРАТІЮ?

Дослідження українського націоналізму, зокрема його ідеології, є актуальною проблемою, оскільки він відіграє значну роль у становленні держави та ідеологічного спектру українського політикуму. Одним з етапів становлення націоналізму стала демократизація його ідеологічних засад, яку пов'язують з III Надзвичайним Великим Збором ОУН(б) 1943 р.

Метою статті є ідентифікація складових нової на той час демократичної доктрини націоналізму, а також тих її положень, які свідчили про відставання від осмислення суспільних реалій та, гіпотетично, заважали цьому руху стати більш впливовою силою.

При вивченні проблеми використовувались історичний, порівняльний, системний підходи, серед конкретних методів – аналіз та синтез, контент-аналіз тощо.

Ідеологічний поворот в українському націоналізмі, який відбувся у 1940-1950-их роках, був дійсно радикальним, але зумовлений він був переважно зовнішніми чинниками, а не став результатом високого рівня аналітичної роботи самого руху. Нова, демократична, доктрина націоналізму включала поборювання національного пригноблення, визнання поліетнічності української нації, концепції рівності громадянських прав, відмову від партійного та ідеологічного монократизму, розвиток соціальної демократії в суспільстві, впровадження внутрішньопартійної демократії.

Водночас демократичний поворот в націоналізмі не призвів до помітного зростання ані популярності цього руху серед населення, ані його впливу на західних союзників. Опрацювання нових положень націоналістичної доктрини не було глибоким, внаслідок чого в ідеології націоналізму або збереглись частково від попередніх концепцій, або були породжені новими процесами положення, які свідчили про відставання в осмисленні суспільних реалій, зокрема, про революційний характер націоналістичного руху, про партії як виразників інтересів широких верств громадян, про характер взаємозв'язку між демократією та націоналізмом, щодо ставлення до окремих форм

власності на засоби виробництва, спрощені уявлення про соціальну структуру суспільства тощо.

Ключові слова: націоналізм; демократизація; ідеологія; багатопартійність; національно-державна власність; безкласове суспільство; вождизм.

Актуальність. Дослідження українського націоналістичного руху, зокрема його ідеології, є актуальною науковою та суспільно-політичною проблемою, оскільки він відіграв значну роль у становленні держави та ідеологічного спектру українського політикуму. Одним з етапів становлення націоналізму стала демократизація його ідеологічних засад, яку пов'язують з III Надзвичайним Великим Збором ОУН(б) 1943 р. Але вона торкнулась й інших організацій. На нашу думку, це дало змогу націоналістам стати учасниками рухів, кінцевим пунктом діяльності яких стало проголошення незалежності.

Наукові та ідеологічні дискусії навколо демократизації націоналізму почались одразу після III Збору, відтак вона отримала широку історіографію. Її джерелами стали публікації постанов Зборів [13, 16]. У дискусіях брали участь функціонери націоналістичних організацій, зокрема такі ідеологи ОУН(б) як керівник Головного осередку пропаганди П. Федун [21], член Проводу О. Дяків [4; 8], інші діячі [9; 10; 18].

Новий сплеск дискусій припав на період незалежності. Про інтерес до проблеми свідчили нові публікації документів III Збору [11; 14], спогади діячів націоналістичного руху, зокрема Головнокомандувача УПА (після загибелі Р. Шухевича) В. Кука [2], праці та інтерв'ю істориків, політологів тощо [1; 5; 6; 12]. Вагомий внесок в розуміння тих процесів зробила стаття А. Рибак «Ставлення до демократії у політичній думці ОУН 1940-1950-х років» [17], присвячена ідеологічній еволюції ОУН(б) та інших організацій, тодішнім дискусіям між ними.

Але й сьогодні деякі аспекти проблеми недостатньо вивчені. Зокрема, це стосується суперечливих позицій в оновленій ідеології націоналізму. Без їх осягнення ми не зможемо зрозуміти й того, чому в роки незалежності сплески політичного впливу націоналістичних організацій були нетривалими, а виразниками їх гасел стали наразі ті партії, які не належать до цього крила політичного спектру.

Метою статті є ідентифікація складових нової на той час, демократичної, доктрини українського націоналізму, а також тих її положень, які свідчили про відставання від осмислення суспільних реалій та, гіпотетично, заважали цьому руху стати впливовою політичною силою після проголошення незалежності.

Методи та методологія. Ми використовували такі підходи як історичний, порівняльний, системний. Серед конкретних методів дослідження були аналіз та синтез, контент-аналіз тощо.

Виклад основного матеріалу. Напередодні Другої світової війни теоретичні засади українського націоналізму складали, зокрема, праці Д. Донцова [7], основними елементами доктрини якого були експансіонізм, елітаризм, авторитаризм, антикомунізм та антилібералізм, націократична концепція М. Сціборського [19], який також керувався антикомунізмом та антилібералізмом та пропагував концепцію корпоративізму на основі станового поділу суспільства.

У серпні 1943 р. III Надзвичайний Великий Збір ОУН(б) проголошує демократизацію націоналістичного руху, свідченням чого стали резолюції «До міжнародної ситуації», «До внутрішньої ситуації на українських землях», «Наші цілі», зміни до програми партії, яка проголосила за мету «Українську Самостійну Соборну Державу без поміщиків і капіталістів, у системі національних держав інших народів, побороювання імперіалізмів, ...справедливе розв'язання національного та соціального питань».

Перший аспект проблеми стосується причин демократизації, а також наскільки радикальні зміни відбулись в ідеології націоналізму порівняно з довоєнними часами. А. Рибак вважає, що ці зміни були радикальними. На його думку, ОУН «пройшла ...від абсолютного заперечення демократії як принципів взаємодії елементів суспільного життя та способу формування влади до визнання останніх як «найменшого зла для суспільства». [17] Причому він не бачить суттєвих розбіжностей у довоєнні часи, наприклад, між бандерівцями та мельниківцями. Свої позиції він обґрунтовував, спираючись в т.ч. на думку П. Федуна, який «піддав критиці довоєнні антидемократичні позиції українського націоналізму» [17] Щодо причин демократизації, то він вбачав їх у діяльності «похідних груп»: «У спогадах багатьох учасників походу на схід та південь України йдеться про те, що населення східноукраїнських земель не сприйняло ідей націоналізму. ...Таким чином, ставлення населення Східної України, брутальна практика німецького націонал-соціалізму, з якими в оунівців були ...ідейні спільності, стали визначальними чинниками для розробки нових засад ідеології». [17] Прихильне ставлення Східної України було необхідне, зокрема, тому, що у 1942 р. ОУН(б) розробила програму підготовки народного повстання проти німецьких окупантів.

З цим не погоджуються інші дослідники. О. Дяків підкреслює, що, «критикуючи в перший період своєї діяльності окремі демократичні і псевдодемократичні лади, наш рух в той же час не давав ...своєї виразно оформленої концепції суспільно-політичного ладу в українській державі. Для

нього стало лише ясним, що це не може бути наївноутопійний демократизм Центральної Ради, ...демократизм західноєвропейського типу, ...«советська демократія». [4] Тобто йдеться не про те, що III Збір радикально змінив ідеологію, а про те, що він заповнив ідеологічні лакуни.

О. Ісаюк також піддає критиці стереотипність думки про те, що «демократичний поворот наступив тільки після того, коли представники ОУН(б) у складі похідних груп дійшли до центральних та східних областей України», хоча й не заперечує важливості «включення центрального та східноукраїнського досвіду в ідеологію ОУН» [3], адже ОУН «створювалась для боротьби за українську державу, насамперед саме проти радянського союзу. Однак ...до початку ...війни діяльність українських націоналістів була зосереджена на протистоянні з Польською державою...» [3] Вона акцентує, що «принаймні дві важливі речі, які зафіксували постанови збору, а саме: принципова боротьба проти російської імперії та імперіалізму загалом і соціальна спрямованість ОУН – вже прозвучали у 1940 р. в «Маніфесті Організації українських націоналістів». [3]

В. Кук теж вважав, що «неправильно протиставляти Третій Надзвичайний Великий Збір ОУН Другому і Першому. Третій ...був логічним продовженням діяльності в тих умовах, в яких тоді опинився український народ. Якщо Перший Збір ОУН був організаційно-ідеологічний, Другий (краківський) – коректуючо-напрямний про нашу діяльність у випадку війни, то Третій Збір – державотворчим, де було збережено ідеологічні основи, але ухвалено широку програму діяльності ОУН у різних ділянках українського життя». [2]

Слід зазначити, щ серед усіх вказаних причин немає, на наш погляд, однієї. П. Мірчук писав, що диспут навколо питання демократії розвинувся в Європі після Другої світової війни, коли було поставлено вимогу демократизації Німеччини й Італії. [10, с. 40]. Станом на серпень 1943 р. доля війни була в цілому визначена. Це майбутні поразка тоталітарних держав та перемога антигітлерівської коаліції. Остання також включала тоталітарний СРСР, але, на відміну від Німеччини, він приховував свою тоталітарну сутність під псевдodemократичною фразеологією. Саме майбутні підсумки війни, на нашу думку, вплинули на демократизацію націоналізму, зокрема, на те, що «у постановах Третього Збору було заявлено, що ми рішуче проти будь-якої тоталітарної системи, що Українська держава повинна мати демократичний лад». [2]

Класифікуємо складові демократизації українського націоналізму. О. Дяків виокремлює такі принципи демократизму ОУН: антиімперіалізм (заперечення національного гніту; забезпечення нацменшинам громадянських й національно-культурних прав); безкласове суспільство (відсутність

експлуатації; відсутність приватної власності, лише народна); народна влада (належність влади народові, а не класові чи партії; вільні вибори, свободи слова й друку, багатопартійність); воля людини (воля, оперта на пошані людини до праці, на її розумінні загального добра та підпорядкованості всенародним обов'язкам, оперта на забезпечення державою демократичних прав і свобод; відсутність офіційної ідеології). [4]

В. Кук зі свого боку твердив про те, що в ухвалах Збору також було «відкинено вождизм і монархизм. Підкреслено важливість соціальної, економічної і політичної програм, основою яких має бути добро всіх громадян і справедливе трактування кожного з них. Визнано свободу друку, слова, думки, переконань, віри, світогляду. [2]

Недарма на першому місці в переліку засад демократизації перебував антиімперіалізм. Він забезпечував ідентифікацію націоналізму навіть в умовах його демократизації. На думку ідеологів, «не може бути демократії там, де існує національне гноблення». [4] Водночас націоналізм нарешті позбавлявся «спадку Міхновського», проголошуючи поліетнічність української нації, рівноправність громадян незалежно від етнічного походження, а також висловлював солідарність з іншими пригнобленими народами. «Борючись за визволення власного народу, ми прагнемо до визволення і державної самостійності всіх народів, бо ми ненавидимо всяке поневолення, бо ми ненавидимо всяке поневолення, бо нам ненависний всякий імперіалізм.» [8]

Друга складова стосується перетворень політичної системи. Відбулись відхід від ідей станового представництва на користь прямих та рівних виборів, загальнодемократичної концепції громадянських та політичних прав і свобод, відхід від концепції однопартійності на користь багатопартійної системи, відсутності обов'язкової для всіх ідеології. Політичний режим, за який боролася ОУН, названо не «націократією», а спочатку «новим ладом» і згодом в «Уточненнях і доповненнях до програмових постанов...» (1950 р.) – «демократичним ладом». Цей документ декларував «свободу політичних і громадських організацій». [17]

О. Дяків обґрунтовував демократичний лад, зокрема, національно-історичними традиціями: «Український народ ...демократ в кожному кроці. Він виразно виявив це в своїй історії... Народне віче поруч князя в Київській Русі; козацька рада в Запорізькій Січі, з виборним кошовим отаманом, залежним від ради, але з необмеженою владою в часі походу; козацька рада, виборність гетьмана, полковий лад в Козацькій Республіці, побудованій Хмельницьким; Центральна Рада у Визвольних змаганнях.» [4]

Теоретики ОУН вважали, що демократія мала сприяти втіленню ідей націоналізму. Так, засновник ОУН(з), автор праць «Держава і нація», «Теорія

нації» [15] Л. Ребет вважав демократію головною причиною виникнення національної держави як основної форми політичної організації народу. Він доводив, що сила демократії та суть її ідеї є настільки переможними і панівними, що свою демократичність декларують і монопартійні, й авторитарні системи [12, с. 13-134; 17]

Схожу позицію займав й ідеолог ОУН(б) П. Федун: ідея «націократії» може бути найкраще реалізована лише за умови реального забезпечення якнайширшим масам українського народу можливості впливу на національну політику за посередництва політичних партій та демократичних свобод. [21]

Третя складова демократизації націоналізму, як ми бачили, стосувалась перетворень у економічній та соціальній сферах. О. Дяків зауважував, що ОУН завжди виступала за «добро народних мас», а це є однією з головних рис демократії. [17] П. Федун зазначав, що метою націоналізму є не лише політичне, а й соціальне визволення (відсутність експлуатації, безкласове суспільство). [21]

Враховуючи це, не дивно, що теоретики ОУН критично ставилися до західної демократії: «західноєвропейський і американський демократизм не є повним демократизмом. Незважаючи на формальну рівність і однакові права для всіх громадян, що їх проголошує цей демократизм, він на ділі дає перевагу багатим і за ними забезпечує всі права і свободи. ...не може бути повної демократії там, де існує визиск людини, де суспільство роздирається класовою боротьбою.» [4] Крім того, П. Мірчук зауважував, що жодного універсального розуміння демократії, жодної одностайної форми останньої немає; кожен народ і кожен рух розуміє і застосовує демократію по-своєму. І що «треба відрізнити англосаксонське, французьке, італійське, американське та якесь інше розуміння демократії» [10, с. 40]. П. Федун зазначав, що «ми за демократію», але «проти лібералізму». На думку А. Рибачака, саме розрізнення демократії як політичного режиму та лібералізму як ідеології було безперечним досягненням суспільно-політичної думки ОУН. [17] Тому гасло ОУН «Воля людині!», яке було взято на озброєння у 1943 р., слід сприймати крізь призму корпоративістських доктрин. О. Дяків: «Наш демократизм – це не роз'єднування народу і безсилість державної влади, а, навпаки, – це єдність народу і оперта на ній сила державної влади.» [4]

ОУН(з) також пов'язувала демократію не лише з політичною складовою, а й з економічною сферою. На думку А. Камінського, вона повинна забезпечити гнучкість соціально-економічної політики [9, с. 4].

Соціальна та економічна програма ОУН включала: знищення колгоспної системи; безкоштовну передачу селянам західноукраїнських областей земель поміщиків, монастирів і церков; запровадження національно-державної

власності на об'єкти важкої та кооперативної власності – легкої промисловості; участь робітників у керівництві фабриками; 8-годинний робочий день; достатню зарплату для задоволення матеріальних та духовних потреб робітників та їх родин; отримання робітниками дивідендів на кооперативних підприємствах; свободу спілок; рівність жінки з чоловіком у громадянських правах і обов'язках; обов'язковість середньої школи, розширення мережі шкіл, видавництв, бібліотек, музеїв, кінотеатрів, театрів тощо; поширення системи вищої та середньої спеціальної освіти; вільний доступ молоді до вищих навчальних закладів, забезпечення студентів стипендією, житлом та засобами навчання; пенсійне страхування, страхування від хвороби та нещасного випадку; введення заходів з охорони здоров'я, збільшення мережі лікарень, санаторіїв, будинків відпочинку; особливий держзахист дітей і молоді». [14]

Ну й нарешті четверта складова – внутрішньопартійні перетворення. ОУН(б) відмовилась від концепції вождизму, яка була прийнята раніше мельниківцями. На Зборі було запроваджено внутрішню структуру, згідно з якою усі справи мав вирішувати Провід, а не одна людина. [2]

Ідеологічна еволюція торкнулась не лише ОУН(б), а й інших організацій. Крім ідей ОУН(з) та Л. Ребета, А. Рибак наводить приклади еволюції в лавах мельниківців, зокрема, концепцію «національного солідаризму» О. Бойдуника, яка стала основою нової програми ОУН(м) 1947 р., ідеї Ю. Пундика, за згадкою якого «влада повинна віддзеркалювати інтереси народу, а це можливо лише тоді, коли вона виходить з народу». [17]

Попри твердження, що рішення III Збору призвели до «осучаснення» націоналізму, зробили його «дієвішим, привабливішим і, зрештою, легітимнішим як для самих українців, так і для міжнародної спільноти», О. Ісаюк водночас визнає, що вони «не мали жодного помітного впливу» на ставлення Заходу до українського націоналістичного руху, а для більшості українців ця подія та її значення лишаються маловідомими. [3]

Причиною цього, на нашу думку, були, зокрема, ті положення нової доктрини, які свідчили про відставання від осмислення суспільних реалій. Серед них можна виділити, по-перше, збереження положення про революційний характер руху. На перший погляд, за колоніального становища України це положення було виправданим. Але на тривалу перспективу, зокрема за умови проголошення незалежності воно перетворювалось на тягар. Воно свідчило про нерозуміння націоналістами того, чим в сучасному суспільстві забезпечується вплив політичних сил та прихід до влади. Характерно, що гітлерівські націонал-соціалісти та італійські фашисти відмовились від революційної тактики та використали для приходу до влади законні демократичні інститути.

Ще одне таке положення стосується заборони партій, які керуються не національними, а класовими чи груповими цілями. Знову ж таки з тактичної точки зору його висунення ніби-то було зрозумілим, адже головним ворогом націоналістів ставала більшовицька партія, яка проголошувала вірність класовій теорії. Крім того, доцільно згадати, що у 1950-1960-тих роках на Заході, спочатку в Німеччині, а потім й інших країнах народжується концепція народних партій. [20] Пізніше продовженням цього стало народження в західній науці концепції маніпулятивної демократії [22]. Партії не відображають інтереси соціальних груп, а самі їх формують. На перший погляд, ОУН рухалася в річищі цієї тенденції. Але, враховуючи революційну стратегію та несприйняття ліберальних ідей, виникала проблема, хто має визначати відповідність діяльності партій «народним інтересам».

Крім того, виникає й інша проблема – відсталості уявлень націоналістів про тенденції соціально-економічного розвитку, про що свідчать тези про безкласове суспільство, негативне ставлення до приватної власності, про соціальну структуру суспільства. Погляди теоретиків націоналістів на це на диво схожі з ідеологією КПРС (робітничий клас, селянство та трудова інтелігенція), в той час як в суспільстві відбувалась дедалі глибша диференціація за різними ознаками. Націоналісти усвідомлювали, що використання засобів виробництва для інституціоналізації експлуатації зумовлювалось не формою власності, а характером регулювання, коли йшлося про СРСР, державну власність в якому вони справедливо оцінювали як партійно-бюрократичну, натомість коли йшлося про західні демократичні країни, а також майбутню незалежну Україну, вони забували про це. Звідси й оцінка гасла недоторканості приватної власності як «ліберальних» вимог. Також було незрозумілим, чим мала відрізнятися від партійно-бюрократичної «національно-державна власність».

Нарешті, не можна оминати й помилковості в стратегічній перспективі переконань про те, що демократія сприяє реалізації цілей націоналістів. Те, що було справедливим для Європи XVII-XIX ст.ст., зовсім інакше виглядало у XX ст. з новими комунікаційними технологіями та глибокою суспільною диференціацією. Становлення національних держав на сході Європи на руїнах імперій було неминучим, проте новітні суспільні зрушення формували принципово нові вимоги до якості державного правління, регулювання взаємодії соціальних груп. Й тут якраз теоретики націоналізму відступали від вищевказаної власної тези про відсутність єдиного канону суспільного розвитку.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо таке. Ідеологічний поворот в українському націоналізмі, який відбувся у 1940-1950-их роках, був дійсно

радикальним, але зумовлений він був переважно зовнішніми чинниками, а не став результатом високого рівня аналітичної роботи самого руху. Нова, демократична, доктрина націоналізму включала поборювання національного пригноблення, визнання поліетнічності української нації, концепції рівності громадянських прав, відмову від партійного та ідеологічного монократизму, розвиток соціальної демократії в суспільстві, впровадження внутрішньопартійної демократії. Проте опрацювання нових положень не було глибоким, внаслідок чого в ідеології націоналізму або збереглись частково від попередніх концепцій, або були породжені новими процесами положення, які свідчили про відставання в осмисленні суспільних реалій, зокрема, про революційний характер націоналістичного руху, про партії як виразників інтересів широких верств громадян, про характер взаємозв'язку між демократією та націоналізмом, щодо ставлення до окремих форм власності на засоби виробництва, спрощені уявлення про соціальну структуру суспільства тощо.

Перспективи подальших досліджень пов'язані, зокрема, з вивченням особливостей становлення ідеології націоналізму в роки державної незалежності з урахуванням сформованої в т.ч. в 1940-вих роках «стежки залежності».

Список використаних джерел:

1. Боляновський А. Основні фактори впливу на спроби зміни ідеологічних засад українського націоналізму в роки Другої світової війни. *Альманах «Молода нація»*. 1996. № 4. С 59-63.
2. Василь Кук про III Надзвичайний Великий Збір ОУН 1943 року. URL: <https://surl.lu/agrzqd> (дата звернення: 01.07.2025).
3. Від «вождизму» до демократії: як III Надзвичайний великий збір ОУН(б) змінив український націоналізм. URL: <https://surl.li/obsrbx> (дата звернення: 01.07.2025).
4. Горновий О. Про наш демократизм. *Осип Дяків-Горновий. Документи і матеріали. Літопис УПА. Нова серія, том 17*. Упорядник В. Мороз. Київ-Торонто, 2011. С. 464-485. URL: <https://surl.li/ijjspd> (дата звернення: 01.07.2025).
5. Грабовський С. УГВР: передпарламент вільної України. 2013. <https://surl.li/lbuzly> (дата звернення: 01.07.2025).
6. Грабовський С. Чи суперечить демократія інтересам нації. *День*. 2014. №125. URL: <https://surli.cc/blhbkj> (дата звернення: 01.07.2025)
7. Донцов Д. Націоналізм. Львів: Нове життя, 1926. 255, IX, [6] с. URL: <https://surl.li/ekshuw> (дата звернення: 01.07.2025).

8. Дяків О. Наше становище до російського народу. URL: <https://surl.li/hiafxk> (дата звернення: 01.07.2025).
9. Камінський А. Соціальна програма нашого руху. *Український самостійник*. 1960. Ч. 7-8. С. 4-7.
10. Мірчук П. За чистоту позицій українського визвольного руху. Лондон, Мюнхен: Українська Визвольна Спілка, 1955. 184 с.
11. ОУН і УПА в 1943 році: Документи. Упорядники: О. Веселова, В. Дзьобак, М. Дубик, В. Сергійчук. Ред. С.В. Кульчицький. Київ: Інститут історії України НАН України, 2008. 347 с. URL: <https://surl.lu/xhsrwz> (дата заернення: 01.07.2025).
12. Панченко О. Лев Ребет: нація і держава, демократія і право. Гадяч: Гадяч, 2003. 207 с.
13. Постанови третього Надзвичайного Великого Збору ОУН, що відбувся в днях 21-25 серпня 1943 р.; Про уточнення і доповнення до програмових постанов Третього Надзвичайного Великого Збору ОУН (червень 1950 р.). *ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929-1955: Збірка документів*. Без місця видання, 1955. 371 с
14. Програмні постанови Третього Великого Збору ОУН (С.Бандери) URL: <https://surl.li/eavrqb> (дата звернення: 01.07.2025).
15. Ребет Л. Теорія нації. Мюнхен: Сучасна Україна, 1955. URL: <https://surl.li/ууqfес> (дата звернення: 01.07.2025).
16. Резолюції III-го Великого Збору Українських націоналістів. 1947. URL: <https://surl.li/cfmvuv> (дата звернення: 01.07.2025).
17. Рибак А.І. Ставлення до демократії у політичній думці ОУН 1940-1950-х років. Наукові записки. Том 57. Політичні науки. С. 37-42. URL: <https://surl.li/рорхfo> (дата звернення: 01.07.2025).
18. Стахів Є. Похідні групи ОУН на Східну Україну в 1941-1943 роках. *Національно-визвольна боротьба 20-50-х років в Україні: Збірник матеріалів Першої наукової конференції*. Львів, 25-26 червня 1991 р. Київ, Львів, 1993.
19. Сціборський М. Націократія. Париж: 1935. URL: <https://surl.lu/xхоjbx> (дата звернення: 01.07.2025).
20. Тезінг Й., Гофмейстер В. Політичні партії в демократичному суспільстві. Київ: видавці Йозеф Тезінг та Вільгельм Гофмейстер, 1997. 128 с.
21. Федун П. Концепція Самостійної України. Том 1. Твори. Упоряд. і відп. ред. М.В. Романюк; НАН України. Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича; Галузевий державний архів Служби безпеки України. Львів, 2008. 720 с., 16 с. іл. <https://surl.li/ukxhjb> (дата звернення: 01.07.2025).

22. Manipulating Democracy: Democratic Theory, Political Psychology, and Mass Media. Taylor&Francis, 2010. 262 p.

Professor **Ievgen PEREHUDA**,
Kyiv National University of Construction and Architecture

DEMOCRATIC UNDERTURN OF UKRAINIAN NATIONALISM OR AN ATTEMPT TO PEEK INTO THE MANIPULATING DEMOCRACY?

The study of Ukrainian nationalism, in particular its ideology, is a topical issue, since it plays a significant role in the formation of the state and the ideological spectrum of Ukrainian politics. One of the stages of the formation of nationalism was the democratization of its ideological foundations, which is associated with the III Extraordinary Great Assembly of the OUN(b) in 1943.

The purpose of the article is to identify the components of the new democratic doctrine of nationalism at that time, as well as those of its provisions that indicated a lag in understanding social realities and, hypothetically, prevented this movement from becoming a more influential force.

When studying the problem, historical, comparative, and systemic approaches were used, among specific methods – analysis and synthesis, content analysis, etc.

The ideological turn in Ukrainian nationalism, which took place in the 1940s and 1950s, was indeed radical, but it was mainly caused by external factors, and was not the result of a high level of analytical work of the movement itself. The new, democratic doctrine of nationalism included the struggle against national oppression, the recognition of the multiethnicity of the Ukrainian nation, the concept of equal civil rights, the rejection of party and ideological monocacy, the development of social democracy in society, the introduction of intra-party democracy.

At the same time, the democratic turn in nationalism did not lead to a noticeable increase in either the popularity of this movement among the population or its influence on the Western allies. The elaboration of the new provisions of the nationalist doctrine was not deep, as a result of which the ideology of nationalism either partially preserved previous concepts or was generated by new processes, provisions that indicated a lag in understanding social realities, in particular, the revolutionary nature of the nationalist movement, parties as representatives of the interests of broad strata of citizens, the nature of the relationship between democracy and nationalism, attitudes towards certain forms of ownership of the means of production, simplified ideas about the social structure of society, etc.

Keywords: nationalism; democratization; ideology; multi-party system; national-state property; classless society; leadership.

REFERENCES:

1. Bolianovskiyi A. Osnovni faktory vplyvu na sprobu zminy ideolohichnykh zasad ukrainskoho natsionalizmu v roky Druhoi svitovoi viiny [The main factors influencing attempts to change the ideological foundations of Ukrainian nationalism during World War II]. Almanakh «Moloda natsiia». 1996. № 4. S 59-63. {in Ukrainian}.
2. Vasyl Kuk pro III Nadzvychainyi Velykyi Zbir OUN 1943 roku [Vasyl Kuk about the Third Extraordinary Great Meeting of the OUN in 1943]. Retrieved July 01, 2025, from: <https://surl.lu/agrzqd> {in Ukrainian}.
3. Vid «vozhdyzmu» do demokratii: yak III Nadzvychainyi velykyi zbir OUN (b) zminyv ukrainskyi natsionalizm [From "leadership" to democracy: how the Third Extraordinary Great Assembly of the OUN(b) changed Ukrainian nationalism]. Retrieved July 01, 2025, from: <https://surl.li/obsrbx> {in Ukrainian}.
4. Hornovyi O. Pro nash demokratyzm [About our democracy]. Osyp Diakiv-Hornovyi. Dokumenty i materialy. Litopys UPA. Nova seriia, tom 17. Uporiadnyk V. Moroz. Kyiv-Toronto, 2011. S. 464-485. Retrieved July 01, 2025, from: <https://surl.li/ijjspd> {in Ukrainian}.
5. Hrabovskiyi S. UHVR: peredparlament vilnoi Ukrainy [UGVR: pre-parliament of a free Ukraine]. 2013. Retrieved July 01, 2025, from: <https://surl.li/lbuzly> {in Ukrainian}.
6. Hrabovskiyi S. Chy superechyt demokratiia interesam natsii [Does democracy contradict the interests of the nation?]. Den. 2014. №125. Retrieved July 01, 2025, from: <https://surli.cc/blhbkj> {in Ukrainian}.
7. Dontsov D. Natsionalizm [Nationalism]. Lviv: Nove zhyttia, 1926. 255, IKh, [6] s. Retrieved July 01, 2025, from: <https://surl.li/ekshuw> Retrieved July 01, 2025, from: {in Ukrainian}.
8. Diakiv O. Nashe stanovyshe do rosiiskoho narodu [Our position towards the Russian people]. Retrieved July 01, 2025, from: <https://surl.li/hiafxk> {in Ukrainian}.
9. Kaminskyi A. Sotsiialna prohrama nashoho rukhu [The social program of our movement]. Ukrainskyi samostiinyk. 1960. Ch. 7-8. S. 4-7. {in Ukrainian}.
10. Mirchuk P. Za chystotu pozytsii ukrainskoho vyzvolnoho rukhu [For the purity of the positions of the Ukrainian liberation movement]. London, Miunkhen: Ukrainska Vyzvolna Spilka, 1955. 184 s. {in Ukrainian}
11. OUN i UPA v 1943 rotsi [OUN and UPA in 1943]: Dokumenty. Uporiadnyky: O. Veselova, V. Dzobak, M. Dubyk, V. Serhiichuk. Red. S.V. Kulchytskyi. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2008. 347 s. Retrieved July 01, 2025, from: <https://surl.lu/xhsrwz> {in Ukrainian}.

12. Panchenko O. Lev Rebet: natsiia i derzhava, demokratiia i pravo [Lev Rebet: nation and state, democracy and law]. Hadiach: Hadiach, 2003. 207 s. {in Ukrainian}.
13. Postanovy tretoho Nadzvychainoho Velykoho Zboru OUN, shcho vidbuvsia v dniakh 21-25 serpnia 1943 r.; Pro utochnennia i dopovnennia do prohramovykh postanov Tretoho Nadzvychainoho Velykoho Zboru OUN (cherven 1950 r.) [Resolutions of the Third Extraordinary Great Meeting of the OUN, held on August 21-25, 1943; On clarifications and additions to the program resolutions of the Third Extraordinary Great Meeting of the OUN (June 1950)]. OUN v svitli postanov Velykykh Zboriv, Konferentsii ta inshykh dokumentiv z borotby 1929-1955: Zbirka dokumentiv. Bez mistia vydannia, 1955. 371 s. {in Ukrainian}.
14. Prohramni postanovy Tretoho Velykoho Zboru OUN (S.Bandery) [Program resolutions of the Third Great Assembly of the OUN (S. Bandera)]. Retrieved July 01, 2025, from: <https://surl.li/eavpqb> {in Ukrainian}.
15. Rebet L. Teoriia natsii [Theory of the nation]. Miunkhen: Suchasna Ukraina, 1955. Retrieved July 01, 2025, from: <https://surl.li/youqfec> {in Ukrainian}.
16. Rezoliutsii III-ho Velykoho Zboru Ukrainskykh natsionalistiv [Resolutions of the 3rd Great Assembly of Ukrainian Nationalists]. 1947. Retrieved July 01, 2025, from: <https://surl.li/cfmvuv> {in Ukrainian}.
17. Rybak A.I. Stavlennia do demokratii u politychnii dumtsi OUN 1940-1950-kh rokiv [Attitude to democracy in the political thought of the OUN in the 1940s-1950s]. Naukovi zapysky. Tom 57. Politychni nauky. S. 37-42. Retrieved July 01, 2025, from: <https://surl.li/popxfo> {in Ukrainian}.
18. Stakhiv Ye. Pokhidni hrupy OUN na Skhidnu Ukrainu v 1941-1943 rokakh [Expeditions of OUN groups to Eastern Ukraine in 1941-1943]. Natsionalno-vyzvolna borotba 20-50-kh rokiv v Ukraini: Zbirnyk materialiv Pershoi naukovoï konferentsii. Lviv, 25-26 chervnia 1991 r. Kyiv, Lviv, 1993. {in Ukrainian}.
19. Stsiborskyi M. Natsiokratiia [Nationcracy]. Paryzh: 1935. Retrieved July 01, 2025, from: <https://surl.lu/xxojbx> {in Ukrainian}.
20. Tezinh Y., Hofmeister V. Politychni partii v demokratychnomu suspilstvi [Political parties in a democratic society]. Kyiv: vydavtsi Yozef Tezinh ta Vilhelm Hofmeister, 1997. 128 s. {in Ukrainian}
21. Fedun P. Kontsepsiia Samostiinoi Ukrainy [The Concept of an Independent Ukraine]. Tom 1. Tvory. Uporiad. i vidp. red. M.V. Romaniuk; NAN Ukrainy. Instytut ukrainoznavstva im. I.Krypiakevycha; Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy. Lviv, 2008. 720 s., 16 s. il. Retrieved July 01, 2025, from: <https://surl.li/ukxhjb>. {in Ukrainian}.
22. Manipulating Democracy: Democratic Theory, Political Psychology, and Mass Media. Taylor&Francis, 2010. 262 p. {in English}.